

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ НЕЧЕПИ В КОНТЕКСТІ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Олег Васюта

УДК

У статті здійснено аналіз творчості відомого українського кобзаря-лірника Василя Нечепи, розкрито етапи формування його світоглядних позицій та особливості репертуару митця.

Ключові слова: кобза, ліра, співак, репертуар, дума, псалма, історична пісня.

The article analyses the activities of the famous Ukrainian kobzar and lyrist Vasyl Nechepa and reveals the formational stages of his world-view evolution, as well as the peculiarities of the artist's repertoire.

Keywords: kobza, lyre, singer, repertoire, дума, psalm, historical song.

30-річчю кобзарської творчості Василя Нечепи та 100-річчю від часу, коли змовкла кобза Терентія Пархоменка, присвячується

Дослідження творчості одного з визначних митців сучасності народного артиста України, лауреата Національної премії України імені Т. Г. Шевченка кобзаря-лірника Василя Нечепи, діяльність якого є важливою складовою кобзарського мистецтва України доби незалежності, — є актуальним завданням [2], позаяк це яскравий взірць регіонального розвитку музичного мистецтва на сучасному етапі. Його творчість не лише генетично пов'язана з Чернігівщиною (народився 1 вересня 1950 р. у м. Носівці Чернігівської обл.), але й на гносеологічному рівні може бути прикладом поєднання традиційної («старосвітської») системи кобзарювання з її новачіями проявами і впливами на сучасний стан кобзарства та лірництва в Україні. До того ж творчість кобзаря-лірника В. Нечепи може бути цікавою ще й з погляду компаративного аналізу, адже методологічний аспект порівняння творчості окремо взятого носія культури з її проявами в минулому є також актуальною мистецтвознавчою проблемою. Звісно, у ході дослідження вкрай важливо враховувати особливості кобзарства як виду музичної діяльності, яке своїм походженням завдячує глибокому природному синтезу народнопісенної культури з яскраво окресленим індивідуальним компонентом її безпосереднього носія. При цьому наголосимо на тій ролі, яку відігравав окремо взятий кобзар-бандурист, лірник у формуванні музичної культури України. Як відомо,

вплив на еволюційний перебіг бандурництва в Україні таких особистостей, як О. Вересай, Т. Пархоменко, Г. Хоткевич, О. Корнієвський є загальновідомим і неспростовним [1]. Можливо, саме тому кобзарство й посідає особливе місце в ієрархії жанрів музичного виконавства, що склалися в Україні, особливо ж коли йдеться про вплив бандурництва й лірництва на розвиток професійних засад музичної сфери з формуванням самобутнього обшину українського музичного мистецтва як явища світової художньої культури. У цьому сенсі винятково перспективними є методологічні схеми, напрацьовані І. Ляшенком, Н. Герасимовою-Персидською, С. Грицею, Л. Черкашиною, В. Рожком, А. Лащенком, І. Юдкіним, А. Іваницьким та іншими українськими вченими, що утвердилися останнім часом в українському художньому культурознавстві та етномузикології. Винятково слушною є думка вітчизняного культуролога О. Семашка, який стверджує: «Оскільки художня культура як особлива соціальна сфера і система різними гранями “вбудована” в суспільство й існує як частина всіх його рівнів, то і в дослідженні її функціонування та розвитку необхідно враховувати кожен із них: соціальний (на рівні суспільства в цілому), соціологічний (на рівні конкретного типу суспільства), соціологічний (на рівні окремих сфер соціуму), “середній рівень” (соціологія мистецтва та художньої культури), конкретно-соціологічний,

емпіричний. Очевидно, що найповнішу соціо-художню картину функціонування й розвитку художньої культури суспільства може дати єдність реалізації цих рівнів дослідження з урахуванням її специфіки як феномену культури» [5, с. 76–77]. Творчість кобзаря-лірника, яка своєрідно «вмонтована» в різні грані мистецької діяльності Чернігівщини й України загалом, має розглядатися з позицій культуротворення за конкретних історичних умов, які склалися в епоху духовного відродження та українського державотворення в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. Отже, діяльність кобзаря-лірника Василя Нечепи можна розцінювати як одне з найвищих досягнень чернігівської кобзарської традиції (школи) новітньої доби, що мала суттєвий вплив на загальний процес розвитку кобзарства в Україні. Саме В. Нечепу продовжив кращі напрацювання фундаторів цього виду мистецтва на Чернігівщині в ХІХ–ХХ ст. (О. Вересая, А. Шута, А. Бешка, П. Братиці, Т. Пархоменка, О. Гребеня та ін.), і за нових історичних обставин підніс роль кобзаря-лірника на якісно новий соціально-художній рівень.

Свого часу (1923) визначний український бандурист В. Ємець — засновник першої київської капели кобзарів (1918), — характеризує творчість найяскравішого представника чернігівської кобзарської традиції кінця ХІХ — початку ХХ ст. Терентія Пархоменка, наголосив на започаткованих ним новаційних напрямках в українському кобзарстві:

- Т. Пархоменко, на думку В. Ємця, являв собою новітній тип кобзаря, який підніс свою творчість до рівня концертуючого виконавця-бандуриста, для якого музична діяльність стала основним професійним заняттям;

- Т. Пархоменко мав більш дієві, у порівнянні зі своїми попередниками, підходи щодо формування виконавського репертуару, активно співпрацюючи на цьому шляху не лише з безпосередніми носіями репертуарної традиції (кобзарями, лірниками), але й з відомими фольклористами, зокрема М. Лисенком, Г. Хоткевичем, О. Малинкою, М. Сперанським та ін.;

- Т. Пархоменко своєю подвижницькою працею підніс роль кобзаря-бандуриста до рівня культурно-громадського діяча, просвітителя різних верств української людності, що мало широкий суспільний резонанс. Причому, участь Т. Пархоменка в Харківському археологічному з'їзді мала широке висвітлення в науковій літературі початку ХХ ст. [3, с. 25].

Історичний проміжок майже в сто років, який розділяє в часі двох яскравих представників кобзарського мистецтва Чернігівщини — Т. Пархоменка і В. Нечепи, — на наш погляд, не заперечує їхньої духовної спорідненості, а навпаки, засвідчує її. В. Нечепу не раз наголошував на тому, що його мистецькі орієнтири — у минулому. В одній з бесід з журналістами він зауважував: «Мені пощастило застати серед живих відомого майстра Корнієвського, до якого я їздив у Корюківку. Ще в 1906 році він робив кобзу славетному кобзарю-лірнику Терешку Пархоменку, творчість якого я продовжую» [6].

Опис і характеристика музичних інструментів

Кобза, на якій грає кобзар-лірник В. Нечепу, виготовлена в 1987 році визначним майстром музичних інструментів Чернігівщини М. Єщенком за кресленнями, що їх виконав у співпраці з майстром сам В. Нечепу. За зразок бралася оригінальна кобза Т. Пархоменка. Як свідчить М. Сперанський, кобза-бандура (визначення останнього) Т. Пархоменка складалася з корпусу, деки та 20-ти металевих струн. До того ж учений зауважував, що «за кількістю місць для кілків вона розрахована на 21 струну» [7, с. 175–176]. З них — 6 бунтів і 14-15 приструнків. Музичний інструмент було виготовлено з верби (корпус) та ялини (дека). При грі на бунтах Т. Пархоменко використовував вказівний, середній і безіменний пальці лівої руки, а на приструнках грав вказівним і середнім пальцями правої. Інструмент тримав вертикально на коліні, дещо нахиливши під кутом до торса. Орієнтовний стрій кобзи Т. Пархоменка (за М. Сперанським):

- для бунтів: фа, ля-бемоль (малої октави); ре, мі-бемоль, фа, ля-бемоль (першої октави);

- для приструнків: ре-бемоль, мі-бемоль, фа, соль, ля-бемоль, сі (другої октави);

- до, ре-бемоль, фа, соль, ля-бемоль, сі, до (третьої октави).

Голос Т. Пархоменка (тенор) відзначався глибоким ліризмом, виразністю виконання та широким діапазоном.

Кобза В. Нечепи (роботи майстра М. Єщенка) має 7 бунтів і 16 приструнків (з відповідною кількістю кілочків для них), а також специфічні півтонові перемикачі (16 шт.) для переходу в різні тональності. Як свідчить кобзар-лірник В. Нечепа, для свого голосу найчастіше використовує такі тональності: соль-мінор, сі-бемоль-мажор, ля-мінор, до-мажор, фа-мажор, ре-мінор, соль-мажор та ін.

Стрій кобзи такий:

- бунти: соль, ля, сі-бемоль (великої октави); до, ре, мі, фа (малої октави);

- приструнки: соль, ля, сі-бемоль (першої октави); до, ре, мі, фа, соль, ля, сі-бемоль (другої октави); до, ре, мі, фа, соль, ля (третьої октави).

Для виготовлення кобзи майстер М. Єщенко використав певні породи дерева: для кузова (корпуса) — вербу, для верхняка (деки) — ялину. Головка кобзи має оздоблення у вигляді голови українського козака, виконане в техніці різьблення. Голосник (резонатор) прикрашено різьбленим портретом Т. Шевченка, що обрамлений розеткою з оригінальним орнаментом.

Звучання кобзи надзвичайно яскраве, особливо просто неба, і має характерне «сріблясте» забарвлення з м'яким і глибоким тембром бунтів. Струни на інструменті — бандурні та гітарні.

Голос кобзаря-лірника В. Нечепи достатньо сильний, має яскраве тембральне забарвлення. Діапазон голосу охоплює дві октави (до малої октави — до другої октави). Характер співу — яскраво-емоційний. Виконавець легко переходить від піано до форте. Манера звукоутворення близька до академічної, а в окремих лірико-емоційних моментах набуває драматичного забарвлення й активної подачі звука. Співу навчався в Л. Пашина — відомого хорового майстра Чернігівщини, заслужен-

ного артиста України, учня І. Паторжинського, Л. Глинки. Яскравий голос кобзаря-лірника не раз відзначали на різноманітних республіканських і міжнародних фестивалях та конкурсах.

Винятково важливим з погляду загальної характеристики творчості В. Нечепи є спосіб гри цього кобзаря-лірника. Саме в ньому — основа тягlosti чернігівської кобзарської школи, яку колишні майстри називали грою «на відбій». Цьому способу гри В. Нечепа впродовж десяти років навчався в О. Корнієвського, який своєю чергою перейняв його від Т. Пархоменка [8]. Гра «на відбій» тісно пов'язана з особливостями будови кобзи та пальцевої техніки гри музиканта. Неоднакова відстань між струнами не дозволяє вдаватися до так званої м'язевої пам'яті, яка відіграє надзвичайно важливу роль, приміром, при грі на фортепіано. До того ж у кобзи відсутній механічний демпфер, який зменшує коливання струн при переході від однієї до іншої. Тому спосіб гри «на відбій» виконує подвійну функцію. По-перше, при його використанні досягається максимальна злагодженість звучання, що відбувається завдяки затисненню пальцем попередньо задіяної струни. По-друге, він виконує функцію своєрідної педалі, що сприяє максимальному досягненню легато й безперервному переходу від одного звука до іншого. Звісно, манера гри суттєво вплинула на формування репертуару та вироблення інструментального супроводу.

Ліра. Колісна хроматична ліра, на якій грає кобзар-лірник В. Нечепа, виготовлена на зразок стародавніх українських лір на Мельнице-Подільській експериментальній фабриці музичних інструментів у 1982 році за конструкцією І. Зозуляки. На відміну від давніх інструментів вона має хроматичну клавіатуру (21 клавіша) і охоплює діапазон у дві октави (соль малої октави — соль другої октави). Ліра має колесо та три струни: співаницю, тенор і байорк. При грі кобзар кладе ліру на коліна, що дозволяє досягти певної стійкості, та застосовувати різні штрихи й вібрато. Для натирання колеса виконавець користується каніфоллю. Основні робочі то-

нальності кобзаря — соль-мажор і соль-мінор. Грі на лірі В. Нечепи навчався у визначних народних майстрів Чернігівщини О. Корнієвського, А. Штепи та фольклориста А. Верьовки (рідного брата Г. Верьовки — засновника українського народного хору), а потім підвищував свою майстерність шляхом самовдосконалення.

Репертуар

Репертуар кобзаря-лірника Василя Нечепи сформувався в ході довготривалої кобзарської практики. Кобзарювати він почав у 1981 році, коли поїхав навчатися до знаного бандуриста й лірника ХХ ст. О. Корнієвського. Поетапно напрацьований музично-поетичний матеріал В. Нечепи сформував в окремі тематичні програми, а саме: «Пісні з берегів Зачарованої Десни», «Через віки і серця» (спогади сучасників про Т. Шевченка), «Зоряна вічність» (звичайна чумацька бувальщина), «Були і ми козаками», «Материні пісні» (пісні в записку О. Довженка з голосу матері), «Чого в сльозах калина», «Сад божественних пісень» (Молитва за Україну), «Історія прадавньої держави Україна в її піснях», «Було колись в Україні» (тематична програма для дітей).

Варто зазначити, що на становлення світоглядних засад творчості кобзаря-лірника В. Нечепи, формування його репертуару та головний зміст тематичних програм вплинуло спілкування з визначними носіями національної культури, зокрема Патріархом Мстиславом, Д. Нарбутом, О. Корнієвським, А. Штепою, А. Верьовкою, В. Перепелюком, О. Чуприною, О. Білашем, А. Пашкевичем, М. Негадою, С. Реп'яхом, І. Зажитьком та ін.

Аналізуючи творчість В. Нечепи, окреслимо такі її специфічні риси:

- різноманітність музичних творів (окремо для кобзи й ліри);
- широке охоплення кобзарської спадщини;
- включення до репертуару творів сучасних композиторів, зокрема О. Білаша, А. Пашкевича, І. Зажитька та ін.

Твори з репертуару В. Нечепи, виконуваним у супроводі кобзи й ліри, наведено в тій послідовності, яку він визначив сам (перелік

засвідчує поетапність формування й опанування виконавського репертуару).

Твори в супроводі кобзи: українська народна пісня «Гомін по діброві» (у запису М. Максимовича); «Взяв би я бандуру» (муз. народна, сл. М. Петренка); українська народна пісня «Да куди їдеш, Явтуше» (з репертуару З. Штокалка); українська народна пісня «Світи, місяченьку» (у запису В. Нечепи); «Діброва зелена» (муз. народна, сл. М. Негади); «На Чорнобиль журавлі летіли» (муз. О. Білаша, сл. Д. Павличка); «Породила мати сина» (муз. І. Зажитька, сл. Т. Шевченка); «Ой люлі, люлі» (муз. народна, сл. Т. Шевченка); українська народна пісня «Дума про Морозенка» (з репертуару Т. Пархоменка); українські народні пісні «Та нема в світі», «Та забілили сніги», «Ой у полі пшениченька»; «Ти чуєш, як шумить Дніпро» і «До сина» (обидві — муз. А. Пашкевича, сл. Й. Струцюка); «Благословенна будь, земля» (муз. І. Зажитька, сл. О. Доріченка); «Народ мій є» (муз. А. Пашкевича, сл. В. Симоненка); «Материна пісня» (муз. І. Зажитька, сл. С. Реп'яха); «Під містечком Берестечком» (муз. А. Пашкевича, сл. Й. Струцюка); «Ми — українці» (муз. А. Пашкевича, сл. Л. Федорука); «Шаблюко, слава запорізька» (муз. І. Зажитька, сл. О. Лупія).

Чумацькі пісні в супроводі кобзи: «Ой воли ж мої сиві та рябії», «Ой горе тій чаєчці, горенько небозі», «Ішов чумац дорогою, думає, гадає», «Гей, та заболіло тіло», «У чумака сірі воли», «Гей, чумац воли завертає», «Ой п'є чумац, п'є, сидя на риночку», «Гуляй, гуляй, моя чорноброва».

Музичні твори в супроводі ліри: «Дума на смерть Шевченка» (з репертуару Т. Пархоменка); думи «Маруся Богуславка» та «Про сестру і брата» (з репертуару лірника І. Скубія); лірницькі твори «Сирітка», «Псальма про потоп», «Псальма про страсті Христа», «Кант про Георгія» (у запису П. Демуцького); українська народна пісня «Чорна хмара наступає» (у запису В. Нечепи від виконавця народних пісень з Чернігівщини Г. Греви); українська

народна пісня «Скажи мені правду» (у запису Марка Вовчка та Опанаса Марковича); «Нащо мені женитися», «Попаденька», «На горбочку сиджу», лірницькі твори «Про Адама і Єву», «Якби мені стільки грошей» (з репертуару А. Верьовки); побутові твори в супроводі ліри «Про Саврадима» та «Засідатель» (муз. М. Домонтовича, сл. С. Руданського); лірницькі пісні «Горілочка оковита», «Який чорт мені дав», «Ти ж мене підманула» (у запису С. Тобілевич); українські народні пісні «Ой у полі озерце», «Ой летіла перепілка» (у запису О. Бодяньського); «Без тебе, Олесю» (улюблена пісня М. Коцюбинського); українська народна пісня «Ой у полі криниченька» (у запису М. Лисенка з голосу М. Загорської-Ходот); українські народні пісні «Ой не пугай, пугаченьку», «Чоботи, чоботи ви мої», «Ой там за лісочком», «Ой що там за шум учинився», «Ой гірка калина» (з репертуару З. Штокалка); сучасна лірницька пісня «Це ми визнати повинні».

Чумацькі пісні в супроводі ліри: «Їхали чумаки з України», «Поїхав чумак в дорогу», «Ой чого ж ви, воли, воли...», «Хто не пив води, да дунайської», «Ой з-за гори, да із-за кручі риплять вози, йдучи», «Ой вже ж чумак дочумакувався», «Люди конопельки сіють», «Що я буду, бідний, діяти», «Ой од корчми та й до шинку».

Пісенні твори в супроводі ліри: «Повз кручі Славути» (муз. І. Зажитька, сл. В. Коваленка); «Материна пісня» (муз. І. Зажитька, сл. С. Реп'яха); «Молитва» (муз. І. Зажитька, сл. Д. Павличка); «Дума про Батурин» (муз. А. Пашкевича, сл. Й. Струцюка та І. Мазепи); «Не триножете коня» (муз. А. Пашкевича, сл. Ю. Бердика); «Поле мое» (муз. А. Пашкевича, сл. В. Гея); «Де шуміла ріка» (муз. А. Пашкевича, сл. Й. Струцюка); «Ревнувала жона» (муз. Ю. Шевченка, сл. В. Юхимовича).

Музичні твори, які виконуються перемінно в супроводі кобзи та ліри: українські народні пісні «Ой ізійди, ізійди...», «Ой чумаче, чумаче».

Пісні в запису О. Довженка з голосу матері Одарки Ярмолаївни: «Ой з-за гори, та з-за кам'яної», «Ой у пана Івана умная жена», «Ой чого ж ти, роженько, та одна в городі», «Поставлю свічу проти місяця», «Ой що ж бо то за дерево» (без супроводу).

Інструментальні твори для ліри: «Камаринська» (у запису Л. Куби), «Козачок» (у запису А. Гуменюка від лірника О. Гребеня), козачок «Їхав, їхав» (у запису М. Полотая від лірника О. Гребеня), український народний танець «Метелиця».

Духовно-релігійні твори в супроводі кобзи й ліри, що ввійшли до окремої молитви-вистави «Лину думкою до Бога»: «Ти плачеш, Господи» (І. Зажитько, обробка старовинної псалми для голосу в супроводі кобзи); «Як іду в дорогу я» (муз. А. Пашкевича, сл. М. Негоди, обробка для кобзи І. Зажитька); молитва «Перед нами життя» (у супроводі кобзи); «Коли серце болить» (муз. А. Патца, сл. В. Кушнір; у супроводі кобзи); молитва «Плачте, очі» (муз. І. Захарчука; у супроводі ліри); «Є у мене Бог всевишній» (муз. І. Зажитька, сл. Л. Отрюха; у супроводі кобзи); молитва «Тебе в піснях славимо» (у супроводі ліри); «Єдинородний сину» (муз. Д. Бортнянського; у супроводі ліри); молитва «Отче наш» (муз. М. Березовського; у супроводі ліри); «Вірую» (муз. К. Стеценка, обробка для кобзи І. Зажитька); «Молитва за Україну» (муз. М. Лисенка; у супроводі кобзи).

Творчий репертуар кобзаря-лірника Василя Нечепи засвідчує ряд характерних особливостей у його формуванні. Це насамперед співпраця із сучасними українськими композиторами (О. Білашем, А. Пашкевичем, І. Зажитьком та ін.), у творах яких лунає відгук на головні події кінця ХХ — початку ХХІ ст. — чорнобильську трагедію, культурно-національне відродження, становлення української державності, духовні пошуки тощо.

Виконавський репертуар митця тісно пов'язаний з давньою кобзарсько-лірниць-

кою практикою часів А. Шута, Т. Пархоменка, М. Домонтовича, І. Скубія, донесеною до наших днів завдяки записам М. Гоголя, Т. Шевчека, О. Марковича, Марка Вовчка, І. Франка, М. Лисенка, О. Бодяньського, П. Демуцького, С. Тобілевич та ін. Включення до репертуару В. Нечепи творів Д. Бортнянського, М. Березовського, М. Лисенка, К. Стеценка підкреслює його зв'язок з українською музичною класичною спадщиною.

Аналіз творчості цього кобзаря-лірника засвідчує розмаїття музичних творів у його репертуарі за формою, тематикою та засобами музичної виразності (думи, історичні пісні, кобзарсько-лірницькі духовні псалми, лірницькі танцювально-інструментальні твори, побутові пісні тощо), а також певну тяглість чернігівсько-сіверської традиції кобзарювання та звертання митця до тематики, зумовленої життєвими реаліями новітньої доби. Наведений репертуар, який функціонує в постійній концертно-бандурній практиці кобзаря-лірника В. Нечепи, сприяє залученню до культурного обігу широкої пісенної спадщини, яка сформувалася в надрах народномузичної творчості різних епох. Сам митець оцінює музичний матеріал як активний чинник формування громадської думки, нового мислення на засадах справжньої духовності, державотворчої етики та моральності, співчуття до людського страждання, пошуку шляхів власного духовного буття.

За час своєї довготривалої кобзарської практики кобзар-лірник В. Нечепи здійснив виступи в багатьох навчальних закладах Чернігівщини, концертних залах різних областей України. З його творчістю мали

зможу ознайомитися слухачі Росії, Білорусі, Польщі, Угорщини, Німеччини, Великобританії, Бельгії, Франції, Чехії, Словаччини, Малайзії, Австралії, Канади, США та інших країн.

В. Нечепи ініціював видання двох тематичних збірок: «Чого в сльозах калина» [4] і «Українська ліра та лірницькі думи, псалми та пісні з репертуару кобзаря-лірника В. Нечепи» [9], а також здійснив запис кобзарсько-лірницьких творів на компакт-диски.

В. Нечепи активно поєднує концертно-виконавську та викладацьку діяльність, обіймаючи посаду старшого викладача Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка та Київського національного науково-дослідного інституту українознавства МОНУ. Результатом його наукової діяльності стало видання тематичної збірки з кобзарознавства (у співпраці з лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка письменником М. Шудрею) «В рокотанні-ридани бандур» [10], присвяченої одному з творців сучасної бандури О. Корнієвському.

Творча праця кобзаря-лірника В. Нечепи потребує подальшого мистецтвознавчого аналізу та узагальнення. Так, на окреме дослідження заслуговує зміст тематичних програм з погляду їх композиційної побудови, використання поетичних і прозових текстів, застосування різних форм художнього впливу на слухачку аудиторію. Якщо В. Нечепи не передасть у спадок спосіб гри на кобзі та лірі, а також «старосвітську» систему кобзарювання, то, можливо, стане останнім носієм давньої чернігівської кобзарської традиції, яка, по суті, припинила своє існування після створення О. Корнієвським сучасної хроматичної бандури.

1. Брояко Н. Б. Трансформація постановки апарату як складова еволюції кобзи-бандури / Н. Б. Брояко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2006. – №1. – С. 42–47.

2. Васюта О. П. Пісня, що стала долею: зі спогадів кобзаря-лірника Василя Нечепи / О. Васюта // Літературна Україна. – 2000. – 7 грудня. – С. 7.

3. Ємець В. Кобза та кобзарі / В. Ємець. – К. : Муз. Україна, 1993. – 111 с. : ілюстр. – (Репринтне видання).

4. *Пісні з репертуару кобзаря-лірника Василя Нечепи* : [«Чого в сльозах калина»] / упоряд. В. Дерев'янка. – Генк : Пасен, 1990.

5. *Семашко О. М.* Соціологічні засади і досвід вивчення української художньої культури: здобутки і проблеми / О. М. Семашко // Українська художня культура : навч. посібник. – К. : Либідь, 1996. – С. 76–77.

6. *Сидорова В.* Василь Нечепи: «В моїй роботі немає гріха...» / В. Сидорова // Гарт. – 2001. – 5 січня.

7. *Сперанский М. Н.* Южнорусская песня и современные ее носители (по поводу бандуриста

Т. М. Пархоменко) / М. Н. Сперанский // Сборник историко-филологического общества при Институте князя Безбородько в Нежине. – К. : Типогр. И. И. Чоколова, 1904. – С. 175–176.

8. *Тютюнник Є.* Кобзар-лірник Василь Нечепи: «Я все життя співаю про Україну» / Є. Тютюнник // Урядовий кур'єр. – 2010. – 16 жовтня. – С. 8.

9. Українська ліра та лірницькі думи, псалми та пісні з репертуару кобзаря-лірника Василя Нечепи. – Торонто : Kobza international, 1990. – 81 с.

10. *Шудря М.* В рокотанні-риданні бандур / М. Шудря, В. Нечепи. – К. : МАУП, 2006. – 455 с.

Скорочення:

МАУП – Міжрегіональна академія управління персоналом

МОНУ – Міністерство освіти та науки України